

О. Войценко

**Профілі діячів
УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ**

U K R A I N I C A E X I L I A N A

No. 5

O l ' h a W o y c e n k o

PROFILES OF UKRAINIAN STATESMEN
IN EXILE

diasporiana.org.ua

Obtainable:

U.N.G.E.Center - Dim U.N.R.

1211 - 68th Avenue

PHILADELPHIA, Pa. 19126, USA

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

ПРОФІЛІ ДІЯЧІВ УНРЕСПУБЛІКИ -
вперше опрацьовано й надруковано як
серію статей в органі ДЦ УНР МЕТА в
Мюнхені. Позитивні відгуки на цілість,
як і на окремі статті, спонукали ав-
торку перевидати їх разом з метою по-
знайомити ширші кола української Гро-
мадськості в формі окремого видання.

"Профілі" - це не життєписи, до-
відкові статті, біо- бібліографічні
показники. В своїй основі вони - осо-
бисті враження, міркування, спостере-
ження, спогади про поодинокі особи, чи
про їхні твори й твори про них. За по-
дрібними даними про окремих діячів УНР
треба дивитися в енциклопедії, моногра-
фічні опрацювання, чи в історичні під-
ручники про українську національну ре-
волюцію 1917 й дальших років. Все ж,
на думку авторки, матеріял зібраний у
цій книжечці буде не тільки пригадкою
про деяких видатних діячів УНР, але й
стимулом для дальших розшуків, студій
чи "профілів" з-під пера інших авторів.

До статей авторки додано деякі
інші, чи то в перекладі (напр. про Р.
Смаль-Стоцького), чи в оригінальній
версії (напр. про М. Степаненка), за
попередньою згодою авторів.

22. I. 1981

Ольга Войценко, Оттава

СИМОН ПЕТЛЮРА Й НОВА

ПЕТЛЮРІЯНА

Сильветка кожної великої людини це синтеза всіх аспектів її життя й діяльності. Основна методологічна передумома опрацювання і зображення цих аспектів, це, поперше, зібрання повної бібліографії праць про дану людину й друге — уприсступнення (публікація) матеріалів з першої руки.

Головному Отаманові Військ УНРес-публіки й Голові Директорії Симонові Петлюрі присвячено в останніх роках не тільки видання в цих ділянках, але теж і спроби насвітлити загально його заслуги супроти українського народу та його змагань за державність.

В ділянці бібліографії сучасне українське Петлюрознавство має першу (хоч і не повну) працю Олега й Олександри Підгайних, «Symon Petlura — A Bibliography», Symon Petlura Institute, Bibliographic Series, No. 1, Toronto — New York, 1977, p. 71.

Цю працю преміювала Українська Могилянсько-Мазепинська Академія Наук — УММАН з нагоди Петлюрівського року 1879—1979.

Саму бібліографію попереджує довший вступ, в якому автори пояснюють систему укладу праці й короткий зміст деяких видань. Подано теж коротку біографію Симона Петлюри (стор. 13—16)

Бібліографія складається з таких розділів (1) Загальні біографії, (2) Молодість, (3) Симон Петлюра як державний муж і воїн, (4) На еміграції, (5) Вбивство, (6) Симон Петлюра в літературі, (8) Різне. Як бачимо, автори придержуються хронології життя й діяльності Головного Отамана, включаючи назви книжок брошур, статей, відгуків і т. п. Обширний матеріал, солідно поданий з бібліографічного боку, тематично упорядкований і розміщений у відповіднім розділі підносить вартість книжки.

В ділянці публікації матеріалів і писань Симона Петлюри і про нього дві обширні книжки заслуговують уваги дослідників: «Симон Петлюра. Статті, листи, документи». Видання Української Вільної Академії Наук у США, Нью-Йорк, 1956, стор. 192, та «Симон Петлюра. Статті, листи, документи», том II. Видання Української Вільної Академії Наук у США і Бібліотеки ім. Симона Петлюри в Парижі, Нью-Йорк, 1980, стор. 628.

Обидва томи творять тверду основу для дальших студій, університетських дисертацій, оцінок і інтерпретацій життя й діяльності цього великого українського Державника.

Коли іде про науково-популяризаційну літературу то тут стоїть на першому місці книжка проф. М. Степаненка п. н. «У 100-ліття народження сл. п. Симона Петлюри, Президента Української Народньої Республіки» (Видавництво «Україна», 1979, стор. 74). Книжка складається з таких праць автора, як доповіді (наприклад, «Жива легенда») статті («Петлюра як людина і громадянин», «Симон Петлюра в підсоветській літературі») та напрямні, як повинні діяти послідовники ідей Симона Петлюри на базі Державного Центру Української Народньої Республіки. Книжка, хоч невеликого формату, у 13-ох розділах дає багатющий матеріял; статті солідно опрацьовані, деякі з цитатами з праць інших дослідників; джерела точно подані.

Передова стаття «Жива легенда», це текст доповіді автора з приводу 50-ліття смерти Симона Петлюри. Головна теза її це «велич Симона Петлюри й панічний страх його ворогів». Щодо останнього, автор покликається на найновіше видання праць советських письменників, які безпощадно атакують Симона Петлюру й українських націоналістів взагалі.

Професор Степаненко підкреслює, що в 1976 році українці відзначають дві «чорні дати» в історії української нації за подіяни Москвою, а це століття Емського указу й 50-ліття вбивства Головного Отамана. З цього приводу автор ретроспективно дає огляд українського національного відродження, що починається від появи «Енеїди» І. Котляревського. Помимо репресій, цей рух розвивався і на початку двадцятого століття скристалізувався в політичних організаціях українського самостійництва. Згадано тут найважливіших діячів і літераторів після Валуєвського й після Емського періоду заглади й репресій, які «підготували прихід Великої Національної Революції... Але найскравішою, найбільш послідовною, найбільш самопожертвою особистістю того підготовного й подальшого періоду віднови Української Самостійної і Соборної Держави... став Симон

Петлюра». Автор висвітлює його багатогранну діяльність, включно з його працею, як журналіста та публіциста. Коли зайшла потреба залишити рідні землі «Він не скапітулював, не піддався ворогові, а вивів на еміграцію і Уряд і Армію Української Народньої Республіки». Хоч він передчасно відійшов з цього світу; його державно-політична концепція «ептлюрівців доби Української Народньої Республіки і їхніх спадкоємців та продовжувачів є гранично чіткою і ясною: безкомпромісова боротьба проти московсько-комуністичних окупантів...»

Дуже цікава стаття «Петлюра як людина і громадянин», яку автор опрацював на підставі біографічних матеріалів та на спогадах сучасників. Стаття висвітлює дитинство, юнацтво й молодість Симона Петлюри.

На спеціальну увагу заслуговує стаття «Симон Петлюра — дослідник української культури», одна з кращих в книжці. Стаття висвітлює менш відому сторінку С. Петлюри, як високоосвіченого культурно-й мистецтвознавця, літературного критика та дослідника різних ділянок науки, включно з історією, соціологією, політичними науками, історією

українського театру й літератури. Все це видно в його статтях, які були друковані в різних періодиках. Щоб мати заокруглений образ цієї небуденної людини варто б вглибитися й в цю ділянку його творчого життя. Розвідка професора Степаненка заохочує до цього. Вона є знаменитим вступом для студії в цьому напрямі.

Дальші статті торкаються таких проблем, зв'язаних із С. Петлюрою: «Постать Симона Петлюри в підсоветській літературі», «Виконуючи заповіт Симона Петлюри», «УНРада — здійснений заповіт С. Петлюри і вислів нашої національної гордості». З доповідей варто б згадати: «Ще кілька зусиль!», та «У 60-ліття української державности».

Книжка професора М. Степаненка лишає якнайкраще враження. Вона вказує на те, що автор завдав собі великого труду простудіювати писання самого С. Петлюри й про нього. Оригінальні нові інтерпретації автора, його об'єктивна оцінка діяльності Симона Петлюри й, нікуди правди діти, патріотичний підхід до його постаті свідчить про те, що в особі професора Степаненка маємо високої якості спеціаліста в ділянці Петлюрознавства. А книжка його — це цінний вклад до новішої Петлюріяни. Треба її щиро порекомендувати українському читачеві, бібліотекам, науковим інститутам і університетам у Вільному Світі.

АНДРІЙ ЛІВИЦЬКИЙ

В 1979-му минуло сто років з дня народження і двадцять п'ять років з дня смерті видатного українського громадсько-політичного діяча, Президента УНР в екзилі в рр. 1926—1954, Андрія М. Лівницького. Коли б хтось хотів ознайомитись з сухими датами з його життя й творчості, то міг би їх знайти в Енциклопедії українознавства (част. 17), де К. Паньківський подав важливіші інформації про його діяльність. Появилися й інші праці, де висвітлено сторінки із життєвого шляху цього державного мужа. Хоч важливі ці праці, все ж, щоб ближче пізнати його, як людину, гуманіста, громадсько-політичного діяча і великого українського патріота треба повернутись до споминів його дружини, Марії Лівницької.

Підписана мала змогу недавно прочитати книгу М. Лівницької «На грані двох епох». Після прочитання цієї автобіографії ожила у всій величі постать Андрія Лівницького, головню з часів перед революцією в Україні, а теж в часі творення української держави. В цій книжці Лівницький виринає перед нами в усій виразності своєї особовости — симпатична, добряча людина, цілковито віддана справам у які вірить, непохитна у своїх принципах.

Насамперед для читача буде цікаве походження прізвища «Лівницький» з буквою та звуком «і» замість «е» (Левницький). Авторка пише, що дин із предків родини Лівницьких, завзятий козарлюга, в бою з турками втратив праву руку. Не вважаючи на те, він продовжував битись перехопивши шаблю в ліву руку. За це товариші-козаки прозвали його «Лівшею», а згодом з цього виробилось прізвище «Лівницький».

Національно свідомий, політична (можна сказати і соціально-гуманна) діяльність Андрія Лівницького почалася дуже рано. Ще як студент першого року Київського університету він брав участь в демонстрації й тоді вперше був заарештований і за це на рік виключено його з університету. Це, однак, його ані не знеохотило, ані не стримувало від активу, бо, як він висловився, боротися за волю України, «це шляхетна мета». Прикметне у цій молодій людині було й те, що він не обмежував свою діяльність до суто демонстративних дій; багато своєї уваги й часу він присвячував на навчання й освідомлення несвідомих українців, будь вони селяни, робітники, чи студенти. Пізніше, його дружина багато йому допомагала в цьому, наприклад, у Вільній Громаді РУП у Лубнях, вона керувала гуртками робітників і робітниць з винowego виробництва й гуртком гімназисток.

Власне ця місія навчання й освідомлення в Андрія Лівницького звела його з Марією Ткаченко, яка пізніше стала його жінкою. Знайомство почалося за студентських часів у Києві. Марія жила в пансіоні разом із Женею, сестрою Лівницького. Він часто заходив туди з книжками (звичайно нелегальними) та вістками з ширшого світа. Пізніше, вже на приватних квартирах, контакти продовжувались і поступово теж українізація Марії. Авторка продовжує: «Андрій не переставав цікавитися моїм національним усвідомленням. Ніби жартуючи, він усе випитував, чи читаю я українські книжки, чи скоро я цілком українізуюся. Він був веселою вдачі, любив жартувати і часто, ніби жартома, непомітно передавав свої думки і погляди оточенню. Його світ ставав мені щораз ближчий...» (стор. 62).

Коли молода пара подружилась в 1900 р. Марія була вже національно свідомою українкою, членом Студентської Громади, пізніше Вільної Громади РУП (Револьюційної Української Партії), а що важливе, опанувала літературну українську мову.

Були й інші додатні прикмети в Андрія Лівидького, що сприяли йому в його авангардських позиціях ще замолоду, а це такт, оптимізм і здоровий гумор. Про це читаємо далі: «Андрій був головним, так би мовити, нервом, що штовхав у рух і керував революційною енергією членів Громади. Він умів давати лад усьому і всім і надавати справі потрібний напрямок. Завше його ініціатива була сприйнятлива для всіх. Він умів усіх переконати у вірності його думок... Андрій ніколи ні з ким не сварився... Це за його лагідну стриману вдачу вибрали його одногolosно на голову Коаліційного Комітету, а ще за студентських часів у Києві вибрали головою студентської Громади підряд три роки» (стор. 188).

Зразком його чутливого сумління й принциповости можна уважати інцидент, коли він покинув сталу працю в Лубенському Окружному Суді, яка забезпечувала одержання його родини з таких мотивів, як пише авторка: «Мій чоловік мав докори сумління, що будучи членом революційної організації і своєю працею підготовляючи вибух революції, одночасно працює на державній посаді. З цих міркувань він подався на демісію і записався в адвокати» (стор. 162).

Рівновага А. Лівидького пов'язана з гумором не раз вивела його з тяжких ситуацій, а то врятувала життя. От ще один приклад:

«Большевиків у Золотоноші ще не сподівались; вони увійшли вранці до міста з боку станції, яка була досить далеко від центру. В земстві деякий час про це не знали, і там шла нормальна щоденна праця. Була обідня пора і дехто з урядовців виходив на обід. Мій чоловік, у супроводі кількох знайомих, сховався по сходах до виходу, коли назустріч скорою ходюю надійшли незнайомі військові, обвішані зброєю. Підійшовши до них, військові — Андрій уже догадався, що то були большевики — звернулись з запитанням в російській мові:

— Скажіть, де тут можна знайти губерніяльного комісара, Андрія Лівіцького. Ми знаємо, що він у Золотоноші.

Говорячи це, большевик підніс руку з револьвером і націлівся на них. Андрій не загубив притомности духа і з притаманним йому гумором посміхнувся і напівжартом попрохав большевика спустити револьвер, мовляв, при такій небезпечній ситуації неможливо спокійно відповідати. Надиво большевик заховав револьвер і повторив своє запитання. Тоді один з Андрієвих товаришів сказав, що не знає, хто такий Андрій Лівіцький, і де його можна знайти. Але Андрій перебив його:

— Та як же не знаєте? Це ж Андрій Миколаєвич Лівіцький. Його всі знають. Він такий гладкий бльондин в золотих окулярах з рудавою маленькою борідкою. Ви його не раз зустрічали тут, у земстві, і чули його промови.

А тоді, звертаючись до большевика:

— Він ще сьогодні був у Золотоноші, але мав виїхати, бо живе не в місті, а десь у повіті. Може, вам хтось з урядовців там, нагорі, скаже.

Большевики задовольнилися відповіддю і пішли нагору, а Андрій з товаришами збігли по сходах до виходу, але там спіткала їх ще одна несподіванка. Тут тсояла озброєна варта, яка спинила їх і не пустила далі.

— Що ж це таке? — обурився Андрій, — нас відпустили на обід, щоб потім продовжувати працю, а тут кажуть, що не можна. Ми думали, що прийшла, нарешті влада, буде порядок...

— А хто вас відпустив? — запитались вартові. Андрій описав військових, яких вони зустріли на сходах. Вартові повірили й відпустили їх...».

Це була перша і єдина Андрієва зустріч з большевиками віч-на-віч стор. 278).

Можна б наводити ще багато цитат із цієї книжки, які характеризують життя і діяльність Андрія Лівіцького. Все ж на основі наведеного вгорі матеріялу

треба ствердити, що він був небуденною постаттю в часі, коли творилася українська держава.

Хоч спомини ці сягають тільки до 1920 р., до виїзду з українським урядом на еміграцію, вони покривають дуже цікавий, бурхливий період у житті української нації й в житті Лівидьких. Переслідування, переїзди з місця на місце, щоб змилити поліцію, судові розправи, арешти, революція, відбудова української держави, невдачі й розчарування, відбрали можливості нормального, спокійного життя. В найприкріших моментах непохитний оптимізм Лівидького держав його й він не раз заспокоював дружину вірою, що «все буде добре», або «нам зле, наше покоління переслідується, зате наші діти побачать ліпше життя».

Спомини написані мейстерно; наведені в них події пересуваються швидко, наче б на екрані й вони приковують увагу читача так, що тяжко відорватися від книжки.

Велику роллю в житті Андрія Лівидького відіграла авторка; вона не була лише дружиною і матір'ю, а щирою й відданою товаришкою свого чоловіка. Вона заслуговує на окрему увагу в цій праці. Ми з вдячністю згадуємо її, що вона, на склоні свого віку ще мала стільки життєвої снаги, щоб, як висловився Борис Ржепецький, опрацювати й залишити нам «незрівняної ваги людський документ».

СТЕПАН ВИТВИЦЬКИЙ

Степан Витвицький народився 13 березня 1884 р. в сім'ї управителя народної школи в селі Угорниках на Стани-

славівщині. Середню школу закінчив у Станиславові, а опісля вписався на правничий факультет Львівського університету. Це був бурхливий час, коли ішла гостра й завзята боротьба за український університет у Львові. Попавши у її вир, молодий студент скоро проявив прикмети провідництва. Його вибрано тоді головою «Академічної Громади». Згодом події загострилися до того ступня, що студенти залишили університет на знак протесту проти антиукраїнської поведінки тодішніх професорів і ректорів. Степан Витвицький враз із гуртом інших студентів перенісся на Віденський університет. Тут він закінчив студії на правничому факультеті із ступнем доктора права. Так, як у Львові, так у Відні він був у проводі студентського активу, очолюючи товариство «Січ». Провідна діяльність, ідейність та повна відданість справі цієї шляхетної людини, що проявилася ще за часів його студентства, були вступом до його широко-громадсько-політичного життя в дорозрілому віці в краю й на еміграції.

Крім природнього гону до творчого, активного життя, д-р С. Витвицький по закінченні формальних студій (в 1910 р.) мав нагоду працювати в оточенні визначних діячів, які, безперечно, мали вплив на дальше формування його світогляду та на його духовий ріст. Першу свою адвокатську практику він відбув у канцелярії д-ра В. Охримовича в Львові, завдяки йому він почав дописувати до часописів «Діла» та «Свободи». Пізніше він відбув практику в д-ра Євгена Олесницького, в Стрию.

Вибух Першої Світової Війни скермував молодого правника в іншу ділянку життя — військову. Не зважаючи на те,

що він стояв на порозі своєї особистої адвокатської кар'єри, він вступив в ряди Українських Січових Стрільців та був одним із тих, що підготували Чин 1-го листопада в Галичині.

Редактор Степан Волинець у своїй книжці «Передвісники і творці листопадового зриву...» (Вінніпег 1965) писав:

«В 1918 році, вже після листопадового перевороту, був він вибраний секретарем Української Національної Ради. В тому характері приймає він участь в акті злуки всіх українських земель в одну Соборну Українську Народну Республіку, що відбувся в Києві в дні 22 січня 1919 року. Як представник Західно-Українських Земель, стає він членом Трудового Конгресу Української Народної Республіки.

В часі війни з поляками був він державним секретарем... в уряді Західно-Української Народної Республіки...

Після заломання українських визвольних змагань в краю, коли уряд Західно-Української Народної Республіки... пішов в екзил і осів у Відні, д-р Степан Витвицький займав в тому уряді пост керманіча ресорту заграничних справ. В тому характері він боронив в Парижі і Лондоні справ Західно-Української Народної Республіки перед зазіханнями поляків».

«В половині березня 1923 року, коли Рада Амбасадорів чотирьох західних держав (Франції, Англії, Італії і Америки) призначили Галичину Польщі, д-р С. Витвицький, на інтервенцію французького уряду зроблену в Варшаві, повернув до краю, осів на постійно в Дрогобичі і відкрив там свою адвокатську канцелярію...

Коли в роках 1925—26 постало із злиття кількох національних груп Українське Національне Демократичне Об'єднання (УНДО), д-р С. Витвицький вступає до нього і на деякий час (по 1930-ий рік) стає його головою.

Центральний комітет УНДО відвинув його кандидатуру на посла до

Варшавського сойму. Він здобув польський мандат в Дрогобиччині і задержав його аж до упадку Польщі в 1939 році.

В Українській Парляментарній Репрезентації д-р С. Витвицький належав до найкращих оборонців свого народу...

В 1939 році з вибухом другої світової війни, коли німці залишили цілу Галичину і Волинь в руках большевиків, д-р С. Витвицький виїхав на захід за ріку Сян і поселився в Сяноці, де відкрив свою адвокатську канцелярію.

Коли ж в 1942 році німці, вивівши війну большевикам зайняли Галичину, д-р С. Витвицький часто приїжджав до Львова, але Сянока не залишив, бо не вірив, що німці з їх політикою на сході втримаються і українську проблему належно розв'яжуть.

Після розгрому німецьких армій на сході, коли хвиля української еміграції покотилась на захід, виїхав на захід і д-р С. Витвицький та осів в місті Блюмгофені, в Німеччині, і знову починає організувати розпорошених українців. В 1945 році всі українські політичні угруповання на з'їзді в місті Ашафенбурзі вибрали були д-ра С. Витвицького керманічем правного відділу Центрального Представництва Української Еміграції в Німеччині».

В 1948 р. С. Витвицький почав працювати в новоствореній Українській Національній Раді, спочатку, як заступник голови, пізніше, як керівник ресорту закордонних справ. На цих двох становищах він виїхав у 1951 р. до Нью-Йорку. Тут представники поневолених Москвою народів, вибрали його головою своєї міжнародної організації в США.

В осени 1953 р. він виїхав назад до Німеччини і тут його вибрано головою Виконавчого Органу. Дня 17 січня 1954 р., після смерті Андрія Лівіцького, С. Витвицький почав виконувати обов'язки президента УНРеспубліки в екзилі до 6 березня того ж року, коли то на III Сесії УНРади вибрано його президентом.

Повертаючись до Америки, президент

Витвицький виявив надзвичайну активність. Цікавився всіма проявами українського громадського, культурного й політичного життя. Його знання чужих мов, включаючи англійську, французьку та німецьку, влегшали працю

С. Витвицький був першим Президентом УНР в екзилі, що відвідав Канаду. Приїхав він до Торонто 1 червня 1956 р., щоб взяти участь у «Академії в 30 роковини смерти С. Петлюри». Українська громада старанно підготувала зустріч Президента, гідну представника Держави. Ось так описав ту зустріч В. Іванис («Український Голос», ч. 24, 1956):

«Пан президент Української Народної Республіки прибув до Торонто по-тягом о 9-ій год. вечора у п'ятницю 1 червня. При виході з вагону його зустрів ув інж. Нестеренко й провів на панелю перед головним двірцем, де вишикувались понад 100 чоловік легіонерів в беретах у 4 ряди, а набочі їх згромадилось понад 2 соток цивільних обох статей українців. Тут же були представники англомовної й української преси.

При команді позір, президент прийняв рапорт і обійшов всі ряди поважної варті легіонерів. Далі від імени громадянства м. Торонто склав привіт ген. М. Садовський, дві дівчини в національних строях піднесли прегарний букет троянд... Від КУК склав привіт секретар д-р С. Росоха... Президент коротко подякував за таку мину зустріч, а присутні відкрили його слова рясними оплесками...».

По оцій формальній зустрічі відбулася конференція з англомовною пресою в иотелі Кінг Едвард. Наступного ранку в цих часописах появилися обширні звіт-довлення з цього інтерв'ю разом із світлинами. Того ж ранку, 2 червня, Президент в асисті чільніших громадян міста Торонто склав візиту посадникові міста, Натанові Филипсові, й в його присутності зложив вінець у стіп пам'ятника незнаного вояка. Пополудні того ж дня відбулася конференція з представниками української преси в Канаді.

Обширне звітлення цієї зустрічі дописувач подав у вище згаданій статті.

У неділю, 3 червня Президент був на Богослуженнях в церквах обох віровизнань, в Українській Греко-Католицькій і Греко-Православній. По полудні того ж дня, Президент взяв урочисту участь в Академії в 30 роковини смерті С. Петлюри в Мессей Гал:

«Коли увійшов президент, всі свтали й привітали його довгими оваційними оплесками з партеру й бальконів. Серед публіки весь квіт торонтської інтелігенції...»

На Академії Президент говорив про життя і діяльність С. Петлюри. (Текст доповіді в «У. Г.» чч. 28—29, 1956).

Цей святочний день закінчено бенкетом в честь Президента в готелі Кінг Едвард. Господарем бенкету був інж. Е. Пастернак, голова УНДС.

Молитву перепровадив Владика Михайл. Серед привітів, які були виголошені того ж вечора, варго б згадати і зачитувати Івана Гуменюка, голову Т-ва Сприяння УНРаді. Він підкреслив, що

«Президент є найвищим представником української влади в екзилі, він є головою уряду, який вийшов із нашої Батьківщини — України і веде без перерви працю... Цей уряд побудований і весь час стисло дотримується демократичних засад. А ці засади являються з давніх-давен не абияким осягом українського народу...»

Візита Президента Витвицького в Торснті увінчалась повним успіхом. Вона залишила надзвичайно додатне враження, взаємно підбадьорила його та цілу українську громаду. І. Янішевський в своїй статті «Президент д-р Степан Витвицький у Торснті», («Український Голос», ч. 29, 1956) підсумовує це, як немога краще:

«Усі виступи Президента під оглядом змісту, форми та способу вислову були на належній висоті. Він своєю, здавалося б, простою мовою всіх захоплював, усіх полонив. Торонто буде довго згадувати ті незвичайні світлі та пам'ятні відвідини, що так сильно підбадьорили нас — українське демократичне Торонто.

«Я пережив казку», — сказав Президент. І дійсно казку. Казку, що переносить людину в інший світ і відмежує від повсякденних турбот. Казку, що наснажує людину, що підіймає її із прірви. Казку, що відслонює перспективу прийдешнього українського народу...

Вдруге відвідав Президент Витвицький Канаду в першій половині місяця липня 1956 р. з нагоди П'ятого Конгресу Канадських Українців, що відбувся у Вінніпезі. Він виступив 6 липня з промовою, яку закінчив такими словами:

«Ми чи наші наслідники донесемо світлі прапори Української Народної Республіки туди, звідкіль вони були винесені, де вони стануть символом української влади, обраної волею українського народу». («Український Голос», ч. 28, 1956).

В тому ж числі «У. Г.» знаходимо таку оцінку його виступу:

«Похана до президента Витвицького, що на своєму пості символізує і репрезентує ідеал вільної України, знайшла вислів у такій овації, якої попередні Конгреси ще не знали.

Ми не хочемо бути частиною Советського Союзу. Ми не хочемо над ніким панувати. Ми хочемо незалежної України. Лише ліквідація московської диктатури і большевицького імперіялізму збереже тривалий і справедливий мир — говорив президент УНР».

По Конгресі КУК появилася передо-виця в «Українськiм Голосі» (ч. 30) п. н. «Світлі моменти П'ятого Конгресу», в якій окрему увагу присвячено Президентові:

«Взяти овацію, яку Конгрес дав президентові Витвицькому. Таких овацій попередні конгреси не знали. Д-р Степан Витвицький людина старшого віку і має заслуги перед своїм народом, що самі собою викликають пошану до його особи. Але... це спонтанне та ентузіастичне привітання дісталось йому, як президентові Державного Центру Української Народної Республіки в екзилі, як но-

сієві традиції української державности та виразникові непоборної волі українського народу визволитися і стати паном своєї власної долі. Воно випливало з джерела таки насправді доброї і незіпсутої душі української людини, яка прагне правопорядку і бачить в Українській Національній Раді світанок того порядку і рації. І навіть найкраще плянований заговорі противників Української Національної Ради, якщо б такі на Конгресі були, були б безсилі загамувати того розлитого моря людських почувань, що говорили мовою душі, серця і розуму, мовою більш ефективного, ніж може бути мова блискучого оратора».

Таким залишився Президент Витвицький у пам'яті канадських українців на-
завжди.

МИКОЛА ЛІВИЦЬКИЙ

Теперішньому Президентові Миколі Лівницькому належить окреме місце серед діячів Державного Центру Української Народної Республіки в екзилі. Народжений напередодні «вогню, бурі й революції» в Україні, він пережив разом із батьками першу Світову Війну, відбудову Української Держави, упадок її, та роки екзилу після 1920 р. А там роки міжвоєнної доби, другу Світову Війну й повоєнні часи з новою еміграцією й новими виявами боротьби за українську справу. Тому книжка його матері, Марії Лівницької, «На грані двох епох», як не можна краще охоплює перший етап життя Миколи Лівницького. Він ще змалку був свідком цих «епох», а батьківське виховання в революційно-національній душі підготувало його продовжувати в майбутньому традиції цілого покоління, що творило другу епоху відродження Української Держави.

Українське Інформаційне Бюро в Мюнхені прислужилося сучасній історіографії, видаючи в 1975 р. збірник статей Миколи Лівницького п. н. «Відносини Захід-Схід і проблеми поневолених Москвою націй» (404 стор.). Тоді коли книжка Марії Лівницької торкається історичної перспективи, то книжка Президента УНР охоплює геополітичні перспективи — відносини між Заходом і Сходом і проблеми України та інших поневолених москвою нації в повоєнні добу, точніше pp. 1968—1974.

В книжці читач знаходить найрізніші статті на міжнародні теми, переважно у зв'язку з т. зв. політикою мирного співіснування (коекзистенції) та детант з їхніми наслідками. Як знавець з першої руки советських відносин Микола Лівичський крок за кроком деконспірує зовнішню експансію й агресивно загарбницькі методи політики Кремля. Він переконливо доказує, що коекзистенція між Заходом і Сходом це один із облудних засобів поширення впливів й замилення очей Заходу, що не тільки постійно програє, але рік за роком виявляє добровільний територіальний відступ. Прикметою кожного доброго політика було, є і буде передбачувати наслідки міжнародної констеляції на основі біжучих подій. В цьому Лівичський виявляється блискуче. Отак, наприклад, в статтях «Москва... не вірить» (липень 1968 р.) і «Капітуляція Чехо-Словаччини?» (серпень 1968 р.) він передбачав заздалегідь, що початкові події демократизації за режиму Дубчека розвинуться в повну окупацію країни, а теж ставив знак питання про безреакційність Заходу коли «советські танки таки підуть на Прагу?...» І коли Москва виграла у випадку Чехо-Словаччини то це тільки тому, що Захід під впливом сліпої віри в мирну коекзистенцію не прийшов з допомогою цій новій жертві московської агресії в 1968 р. Автор пише дослівно так:

«Фактом бо є, що вже кілька місяців увесь світ приглядається брутальній грі Москви... Приглядається безчинно! Бо і на Заході і в Москві, і, насамперед, у Пазі добре знають, що в найгіршому випадку Чехо-Словаччина не дістала б жадної допомоги: якби в дію увійшли танки, то Захід щонайбільше поплакав би над долею Праги, як він плакав над долею Будапешту...» (стор. 52).

Хоч матеріяли і справи заторкані в книжці обмежуються до подій з-перед 1975 р. то проте новіші події, включно із захопленням Афганістану в 1979 р.

потверджують тезу автора, що Захід даліше обдурює себе детантом і хоче мирними засобами протиставитися військовій агресії. І коли нарешті Америка зареагувала на цю новішу з черги агресію, бойкотуючи Олімпіяду в Москві, крім кількох, країни Заходу не дуже поспішають зі своєю солідарністю в цьому напрямі. І тому слушно писав Лівіцький в статті «Захід у відступі?» в грудні 1969 р. (в часі, коли підсилювалися переговори в Гельсінках в справі ядерної зброї):

«На Заході, як видається, ще й досі не зовсім розуміють ту істину, що СРСР ніколи не віддає того, що раз здобув. Навпаки, він хоче досягти ще більшого... Сьогодні ніби йде на руку Америці в справі роззброєння і домагається конференції для встановлення колективної безпеки в Європі. Але коли вона досягне таких домовлень і таких трактатів, які їй корисні, ніхто не ставить питання: що зробіть Москва в майбутньому — не зважаючи на всі договори та домовлення...» (стор. 122).

В статтях можна знайти відповіді на багато питань, які вважаються контроверсійними, як наприклад, проблема на-

ціонал-комунізму. В статті «Тіто в Києві» з 1973 р. автор пише:

«Явище, що його названо націонал-комунізмом, ще ніколи в новітній історії не втрималося... Так було в Україні за часів Скрипника-Хвильового, так було в Польщі Гомулки, так було в Чехо-Словаччині з «весною» Дубчека... Не може бути тепер ніяких надій на «спасенність» українського націонал-комунізму... (стор. 362).

Хоч ця книжка, це збірник статей переважно на міжнародні теми, автор завжди повертається до найближчої йому справи, а це поневоленої України. Наприклад, стаття «Нова ера у відносинах захід-схід» з 1973 р. закінчується так:

«Українська визвольна політика повинна далі йти своїм шляхом: не звертаючи уваги на кон'юнктуральні потягнення Заходу, цілковито відкидати настановлений Москвою окупаційний режим в Україні, орієнтуватися лише і виключно на неминучий остаточний упадок російсько-советської імперії й ісповідувати позиції національної боротьби за відновлення нашої суверенної держави...» стор. 344).

Книжка закінчується обширним розділом п. н. «Проблеми української визвольної політики», в якому автор дає свою візію майбутньої Української Держави та шляхів її відбудови. Під сучасну пору автора турбує становище українського народу під советами й засоби допомоги у визвольній боротьбі. Його цікавить справа культурного й зустрічей з підсоветськими земляками. Тут він подає такі напрямні:

«Ті, що влаштовують такі зустрічі або беруть у них участь, повинні найвиразніше подати до загального відомо, що вони беззастережно стоять далі на самостійницьких позиціях відновлення справжньої суверенної і народоправної української держави і фактом відбування зустрічей наскільки не змінили свого ставлення до сучасного режиму в Україні, як до режиму російсько-советської окупації і колоніального поневолення. Під час самих зустрічей повинна бути прийнята засада цілковитої свободи, як ставлення запитів прибулим з України представникам, так і цілковита свобода дискусії і висловлення поглядів щодо сучасної дійсності в Україні» (стор. 372).

Лівіцький присвячує багато уваги Державному Центру УНРеспубліки:

«Це не емігрантська установа. Він є еманациєю тої державної системи в Україні, яка постала в наслідку Української Національної Революції, і посідає переємство від українських урядів і парламентів з років 1917—21...

він є символом того, що самостійницько-державницька ідея є далі основною засадою нашої визвольної політики, а українська нація, не припиняючи у державницьких формах боротьби за відновлення своєї суверенної держави, не перестала бути державною нацією...» (стор. 373).

У своєму всебічному підході до української дії в діяспорі, автор обговорює і відношення ДЦ УНР до релігійно-церковних справ, до українського воєцтва, до СКВУ, і до інших громадсько-суспільних централей тощо. Дуже оригінальна є його концепція «Духової Української Держави в Діяспорі». Цікаво, що ця концепція видвинута в 1967 р. знайшла свій варіант в концепції письменника Олесе Бердника в рр. 1974—1978.

Читаючи книжку Миколи Лівичького треба подивляти спокійний тон, вибагливий стиль, переконливу аргументацію, а що найголовніше широкий діяпазон справ, подій і людей про які мова. Це є сучасна інтерпретативна історія. Треба тільки жалувати, що вона доступна українській громаді, а тим часом хотілося б удоступнити її широким колам західних читачів, зокрема політикам і т. зв. «експертам» від східних справ. На нашу думку книжка надається, як підручник, для студентів політичних наук у вивчання проблеми «детанту» між Заходом і Сходом. І тому було б побажано, щоб ця книжка в цілому або в ексцерптах вийшла в одній із світових мов, зокрема в англійській. Немає сумніву, що думки, аналізи, і політичні прогнози висловлені Президентом Лівичьким у цій книжці мали б свій вплив на світову політичну думку сучасної доби.

ОЛЕКСАНДЕР ШУЛЬГІН

"Державність чи гайдамаччи-

на?" — Під таким наголовком видав сл. пам. Ол. Шульгін у Парижі в 1931-му році книжку, що й до сьогодні не втратила своєї актуальності. В розділі «Замість передмови» читаємо таке:

«Тяжко вести політику на еміграції! Але нічого не вдієш, коли вся Україна закута в кайдани, коли під большевицьким чоботом усе мусить мовчати, наш обов'язок за неї говорити і підтримувати те гасло, що винесли ми з України гасло Української Народньої Республіки. Це наш обов'язок і ми від нього не відступимо.

Тяжко ж працювати через те, що мораль певної частини наших політичних кол, тих саме, що творять, так мовити «опозицію», надзвичайно понизилась. Ніколи ще не доводилося нам мати до діла з таким брудом, як тепер.

Часом люди говорять, що політика це взагалі «брудне діло». Але це чиста неправда. Політика мусить прагнути до людського добра. Політика в час будівництва народом своєї держави має особливо поважне завдання і кличе до великих ідеалів.

Коли ж вона робиться брудом то винні в тому самі люде, які гадають, що в політиці «все можна». Ні, політика, коли вона позбавлена високої моралі, ніколи не приведе ні до чого дійсно великого! Політика, збудована на дрібних хитроцях і брехнях, може дати задоволення честолюбству того чи іншого діяча, ніколи ж це не дасть поважних результатів. Політика, якій бракує елементу моральності, веде тільки до загибелі руїни, до катастрофи.

А між тим у нас чимало є кол, які ці мої слова зараз годні взяти за найвісність і майже дурницю. Далеко ще нам до ідеалів Драгоманова і Масарика...

Коли слідкуєш за українською пресою... часом жах бере. Люди до того забрихуються, що самі собі й другим переставляють вірити. Все, що є свого, зневажають, до чужинців повагу мають безмежну. Словам чужинця, хоч би й найменшого, вірять, як закону. А коли чесні українці говорять правду, вони, судячи певно пособи, беруть це за брехню.

При таких умовах дуже утруднюється наша політика, особливо міжнародна. Сидючи за кордоном — це річ елементарна — нам перш за все доводиться заводити тісніші знайомства і співпрацю з можливо більшою кількістю чужинців, з різними націями й державами.

Це, властиво, наш обов'язок перед Батьківщиною.

Але всякі такі стосунки викликають відразу підозріння.

Знов ці люди наші, судячи, очевидно по собі, не розуміють, що і в нашому найгіршому емігрантському становищі можна мати гідні відносини з представниками чужих держав та народів та зберегати свою цілковиту політичну незалежність; що працюючи чи то з французами, чи то з англійцями, чи з румунами, чи з поляками, чи з чехами можна незмінно зоставатися тим самим: *українцем*.

І коли хтось з нас виявляє більше національної енергії, хоче щось зробити за кордоном, ці «хитрі» політики довго ламають собі голови, «на кого ж він працює, чи на німця, чи на француза, чи на поляка, чи на румуна?»

Дійде такий мудрець аж до далекої Хини, але не догадається, що ця людина українець з роду, працює тільки для одного — для України... Що робити: по собі судять...

Нам, діячам УНР, твердо прив'язали вони ярличок: «полонофіли». Звичайно, дійсно, прагнемо порозуміння з Польщею, не дивлячись на всі можливі труднощі. Але чи тільки з нею?

Скрізь і всюди ми заявляли і знов це тут говоримо: ми шукаємо і будемо шукати порозуміння як з нашими безпосередніми західними сусідами — поляками та румунами, так само (і може ще з більшою енергією) з іншими, теж *західними*, народами. Ми гадаємо, що тільки це наближення до *заходу*, до Європи може урятувати нас від московського імперіялізму. Це не значить, що ми готуємо «хрестоносний похід» проти Москви, що мріємо обов'язково про так звану інтервенцію. Ні, ми віримо, що час прийде, коли український нарід светане і скине з себе ярмо неволі. Але тоді саме співчуття Європи нам і буде потрібно.

Ми віримо, що втягнення України в міжнародні стосунки та інтереси континентів створить у майбутньому ту атмосферу, в якій у самої Москви агресивність значно ослабне... Бо і дика звірина нападає на *одинокую* людину, а від *гурту* тікає... Коли ж не втіє і таки кинеється на свою жертву, вириваючи її з того гурту, буде приймає кому помогти, щоб відбитися...

Між сходом і заходом, ми твердо обрали захід.

Отже, коли хто хоче нам причепити якийсь «ярличок», по принципу міжнародної політики, один можемо прийняти: — *західняки*.

Це є основна конкретна ідея нашої міжнародної політики — вся решта тільки логічні висновки з неї.

Мета наша — докладніше з цими висновками зазнайомити громадянство наше з тим не загострювати, а, по можливості, згладжувати ті розходження, що дуже часто з'являються не на ґрунті дійсно принциповому, а через різні, часом трагічні, непорозуміння. Ми хочемо висвітлити *правду* і тим самим сприяти оздоровленню атмосфери, яку створюють різні небезпечні і авантюристичні елементи нашого суспільства...»

РОМАН СМАЛЬ-СТОЦЬКИЙ

Дня 12-го червня 1980 року

Митрополит Архиепископ Мирослав І. Любачівський посвятив пам'ятник на мсгилі сл. п. проф. д-ра Романа Смаль-Стоцького, визначного українського науковця, державного мужа та патріота, на українському католицькому цвинтарі Скорбної Матері в Ленгторні. Н. Дж.

На пам'ятнику під хрестом є напис по-українськи і по-англійськи:

«Патріот, Державний муж і науковець». — А між українським і англійським написами — державний тризуб УН-Республіки.

Не мавши змоги взяти участь у святі, хочемо цією дорогою вшанувати його пам'ять, а власне подати українському читачеві до відома переклад некрологу про Спочилого, який на прохання Редакції Річників («Справоздань») Польського Наукового Т-ва в Лондоні, Англія (його дійсним членом був проф. Р. Смаль-Стоцький) написав — професор Яр. Рудницький у 1968 році в томі XIX за рр. 1968/69, стор. 20—22:

«Із смертю професора д-ра Романа Смаль-Стоцького втратила славістика Заходу видатного представника старшої «філологічної» школи, що трактувала свій предмет як синтезу літератури й мовознавства. В випадку Романа Смаль-Стоцького третій, позанауковий, аспект його діяльності, а саме аспект громадсько-політичної праці був не на останньому місці. Належачи до народу з розмірно короткою традицією незалежної державності (1917—1920), він мусів силою факту присвятити багато енергії для суспільно-політичної діяльності так на міжнародному полі, як і в обсягу української національної групи в міжвоєнній Польщі, а опісля на терені Сполучених Штатів Північної Америки.

Народжений у Чернівцях на Буковині 8. 1. 1893 в родині видатного політичного діяча й ученого професора д-ра Степана Смаль-Стоцького, він змалку був у вирі громадських і наукових справ. Учень Еріха Бернекера в Мюнхені він заповідався як етимолог української мови, про що виразно свідчили його перші наукові праці, як напр. «Абрісс...» (Львів 1915), а теж і вниклива й до сьогодні важлива рецензія на етимологічний словник слов'янських мов Е. Бернекера, надрукована в празькій «Слявії» за 1926 р.

Як багатьом іншим, так і йому Перша Світова Війна перервала наукову працю: як емісар «Союзу Визволення України» він працював у Берліні в 1915—1917 рр. Згодом він був дипломатичним представником Української Народньої Республіки там таки в рр. 1918—1923. В рр. 1923—1925 він перебував у Великій Британії, а від 1926 р. до вибуху II Світової Війни в Варшаві, де був генеральним секретарем Українського Наукового Інституту й професором Варшавського університету. З цього часу походять його наукові праці «Нарис словотвору українських прикметників» (1923), «Значіння українських прикметників» (1927) «Примітивний словотвір» (1927) і ін.

З вибухом II Світової Війни проф. Ро-

ман Смаль-Стоцький виїхав до Берліну Одержавши наукову стипендію, він переїхав до Праги й тут працював над впливами німецької мови на українську У висліді цієї праці вийшла обширна студія про ці впливи на широкому культурознавчому фоні (Ляйпціг 1942).

Після закінчення війни він був один із перших професорів, що переїхали на американський терен (1947). В Мільвокському університеті він одержав працю як професор історії Східної Європи, згодом оснував і керував Інститутом Слов'янознавства в цьому ж університеті аж до 1963 року свого спенсіонування. З того часу аж до своєї смерті 27. 4. 1969 він працював в Українській Католицькій Семінарії в Вашингтоні.

Як учений проф. Р. Смаль-Стоцький увійшов у історію українського мовознавства насамперед у ділянці морфології, семантики й етимології. Згадані вище праці про словотвір прикметників (1923, 1927), вигуків (примітивний словотвір 1929), про німецькі впливи на українську мову (1942) й інші не втратили своєї наукової вартости й до сьогодні. Покликаний завдяки своїм студіям у Е. Бернекера на автора українського етимологічного словника він не мав ані часу ані спроможности взятися за цю таку важливу працю для української науки й для славістики взагалі. Високо доцінювали його вклад у цій ділянці, автор цих рядків часто відсилає читача до етимологій проф. Р. Смаль-Стоцького в своєму «Українсько-англійському етимологічному словникові» (1962—1977).

Як організатор української науки за границею проф. Р. Смаль-Стоцький має великі заслуги в Українському Науковому Інституті в Варшаві (до 1939 р.), в Науковому Т-ві ім. Шевченка в Америці (президент від 1949 р.), в Інституті Слов'янознавства Мілвокського універверситету, в Вашингтонському Осередкові Українознавчих Студій, у американських товариствах істориків, славістів і т. п., а теж як член Польського Наукового Т-ва в Лондоні, Англія.

Незвичайна й всестороння була його праця, як суспільно-політичного діяча Роман Смаль-Стоцький умів, як може ніхто із земляків його епохи знайти *modus vivendi* з найрізнішими середовищами, політичними і національними, знайти доступ до найвищих панівних кіл (т. зв. еліти естаблішменту) і під гаслом протикомуністичної дії здобути не тільки впливи але і наслідки для поправлення долі свого народу. Співпраця польсько-українська, українсько-німецька були для нього остільки добрі, оскільки вони йшли по лінії опору й боротьби з комунізмом і російським імперіялізмом. Від часу Мазепи, Україна не мала більшого макіявелліста в історії своїх змагань і визвольної дипломатії."

ЄВГЕН ОНАЦЬКИЙ

Із смертю проф. Є. Онацького 27 жовтня 1979 р. в Аргентині відійшов у вічність видатний вчений, політик, дипломат, журналіст, автор багатьох праць, між іншим таких, як італійсько-українські словники, українсько-італійська граматика, «Студія історії і культури України», «Основи суспільного ладу», «Сторінки з Римського щоденника», «Очіма душі — голосом серця», «Записки українського журналіста і дипломата 1919—21», «У вавилонському полоні» та інших. (Цюна бібліографія писань Покійного, на жаль, досі не видана).

Авторка найбільше цінила й найчастіше користувалася його працею п. н. «Українська мала енциклопедія» — УМЕ, що вийшла в Буенос-Айресі, Аргентина, в роках 1957—1967. Власне з приводу смерти проф. Онацького хотілося б написати кілька слів про це видання, бо воно унікальне з кількох причин.

Насамперед треба підкреслити, що ця енциклопедія це індивідуальне зусилля й індивідуальний твір професора. Не тільки в нас, але й у інших народів енциклопедії чи енциклопедичні словники це колективні праці, над якими співпрацюють групи науковців, фахівців у різних ділянках науки. Отакою була наприклад «Українська загальна енциклопедія» у Львові за редакцією проф. І. Раковського (1930—35). Як відомо над цим тритомником працював цілий штаб українських спеціалістів. Енциклопедія Онацького, як сказано, це його індивідуальний подвиг, це праця одиниці.

Друга прикмета УМЕ, це те, що вона вже давно закінчена, останній випуск вийшов в 1967 р. Коли порівняти з нею теперішню «Енциклопедію українознавства» НТШ, то їй ще далеко до кінця. Отак, наприклад, коли хтось хоче довідатися про Українську Господарську Академію, Українську Народну Республіку, Українські Національні Ради у Львові й на еміграції (у Львові 1918; на еміграції 1948), Український Інститут Америки, Український Вільний Університет, УПА, і т. п., то він зможе знайти

це під відповідними гаслами УМЕ, бо в гасловій ЕУ ще їх немає.

«Українська мала енциклопедія» вишла заходами дуже малого гурту людей, які розуміли не тільки вагу цього видання, але належно оцінювали віддану працю автора. Без голосної реклами, пропагандивних поїздок, без глобальних збірок, братських допомог, «акцій-С», скромно і тихо видано цю книгу на 2148 сторінках великого формату. І тому варто зацитувати деякі місця з авторового «Післяслова», що з'ясовують не легку історію видання цієї книги, а одночасно засвідчують наполегливість в змаганні дати українській культурі свій вклад у цій ділянці.

Думка про написання не Енциклопедії, але «Словника української культури» зродилася в автора ще в 1918 р., коли він став Бібліотекарем в Історичному Міському Музею в Києві. Однак події так розвинулися, що такі пляни треба було відсунути на майбутнє: виїзд за кордон до Швейцарії, пізніше функції Голови Пресового Бюро при Дипломатичній Місії УНР не були сприятливими для такої праці. З припиненням діяльності Місії і «переборення перших моментів зрозумілої депресії духа і важких матеріальних труднощів» автор повернувся до праці над «Словником», використовуючи матеріяли в Бібліотеці Інституту для Сх. Європи в Римі. Вибух Другої Світової Війни, арешт в 1943 р. і заслання знову перервали працю. Вер-

нувшися з «полону» в червні 1945 р. автор вирішив, що треба негайно приступити до оброблення його матеріалів, бо була б шкода, коли б вони марно загинули. Ось, що читаємо на стор. 2144—2145 УМЕ:

«Оттоді я і написав у трьох примірниках «Енциклопедію українських символів, вірувань і звичаїв» (871 сторінка машинопису). Один примірник я вислав до Осередку Української Культури в Вінніпегу, другий до проф. М. Гайдака в Міннеаполісі в США, а третій залишився у мене».

«Переїхавши в 1947 до Б. Айресу в Аргентині, я пробував містити уривки з моєї Енциклопедії на сторінках «Нашого Клича», який я редагував, але зустрів опозицію серед деяких читачів, що знаходили —не безпідставно,— що такими речами не можна заповнювати часопис, і тому я ці спроби припинив»...

«Як редактор місячника «Дзвін» Братства св. Покрови УАПЦеркви в Б. Айрес я не раз ставав перед фактом браку матеріалу. Тому вирішив зараджувати ликові, подаючи частинно ті гасла з моєї Енциклопедії, що свого часу друкувалися в «Нов. Шляху», а частинно, доповнюючи їх новими... І так у лютому 1954 р. в «Дзвоні» почала друкуватися моя УМЕ. Не обійшлося і тут без опозиції, але тверда постава о. Б. Арійчука, як Голови Братства, і моя також, як редактора, врятували Енциклопедію. Вона далі друкувалася в «Дзвоні» і почала знаходити численних прихильників, що нею поважно зацікавилися. Проте було чути все частіше голоси, що в темпі, яким Енциклопедія друкується в «Дзвоні», її далі кількох перших літер ніколи не буде видруковано. Одного дня о. Б. Арійчук запропонував мені видавати УМЕ книжками... Братство відмовилося від ризику видання, і те ризико перебирає на себе сам о. Б. Арійчук»...

«Перша книжка УМЕ вийшла в жовтні 1957 р. ... закінчив я її писати в червні 1962 р. а закінчено її друком аж у травні 1967 р.».

Ось коротка історія видання УМЕ.

Тут треба відзначити теж допомогу Дружини, Ніни Онацької, бо їй присвячена ця праця. І справді ця допомога була велика, зокрема, коли покійний Професор почав занепадати на здоров'ї, тратячи поволі зір. Повна посвяти пані Онацька допомогала йому до останніх днів життя.

В своїй книжці «Інший світ, інші дні» (1969 Вінніпег) підписана зачитувала такі слова проф. Онацького: «Гідність людського життя полягає в можливості поширювати його далеко поза межі чистої біології в сфері духової творчости...»

Немає сумніву, що Є. Онацький не тільки теоретично визнавав цю правду але й своїм життям засвідчив її, як не можна краще в практиці. І коли говорять, що «грумада великий чоловік» то у цьому випадку можна сміло твердити що «великим чоловіком» може бути теж й одиниця на основі індивідуального зусилля, ініціативи та відданости справі.

Таким «великим чоловіком» був св. п Євген Онацький.

ІВАН БАГРЯНИЙ

Працюючи над «Літописом українського життя в Канаді» за 1960-ті роки (том 7) авторка цих рядків награтила на цікаві матеріали про колишнього діяча Державного Центру УНР й видатного українського письменника Івана Павловича Багряного. Порівнюючи з матеріалами про інших діячів можна сказати, що Багрянний удостоївся найбільшої популяризації в Канаді, можливо тому, що він гостив у цій країні, можливо, що мав тут окремих звелічників, передусім редактора Степана Волинця, а можливо й ще тому, що тут була відома побіч його громадсько-політичної теж літературна діяльність. Між іншим, у зв'язку із смертю І. П. Багряного (23 серпня 1963 р.) присвячено йому окремі сторінки в літературній частині «Українського Голосу», в числах 45 і 49 з 1963 р.

Згаданий вище редактор С. Волинець подає загальний огляд його життя й діяльності в передовій статті «Літературної сторінки» (ч. 45):

«Народився Іван Павлович Багрянний 2-го жовтня 1907 року у старовинному українському місті Охтирці на Сумщині. Описав він чудово те місто у вступі до свого роману «Маруся Богуславка»... Вже як студент Київського інституту він виявляв зацікавлення до літератури, а

враз з тим виявляв і літературний талант.

Літературну діяльність почав у 1923 році, а свій перший вірш видрукував у журналі «Глобус» в 1925 році. В 1927 році, коли йому було 20 років, в київському видавництві «Маса» вийшла перша збірка його поезій «До меж заказаних». З того часу його твори друкувалися в журналах: «Життя і революція», «Червоний шлях», «Всесвіт», «Плуг», «Уж», «Глобус»

В 1930 році появилася у видавництві «Книгоспілка» історичний роман «Скелька». І проти цього роману виступила дуже гостро урядова критика.

У 1932 році І. П. Багряний був арештований і засланий в концтабір «Бамлаг». Йому вдалося втекти і вернутися на Україну, але там він попав знову в лапета НКВД і цю війну відкрила перед ним браму тюрми.

В 1943 році він вийшов на еміграцію. З усієї своєї попередньої творчості він зібрав збірку віршів і видав її в Галичині під назвою «Золотий Бумеранг», з піднаголовком «Рештки загубленого сконфіскованого і знищеного».

Справжня літературна творчість Івана Павловича Багряного починається на еміграції. У Галичині він надрукував роман «Звіролови», за який дістав літературну нагороду «Українського Видавництва». Згодом цей роман був перевиданий в Німеччині під наголовком «Тигролови». Цей роман здобув авторові розголос і признання не тільки української критики і українського читача, але він був перекладений на чужі мови.

На еміграції він написав і видав ще три романи: «Сад Гетсиманський»... «Вогненне коло»... і «Марусю Богуславку», що є першою частиною великого роману під наголовком «Буйний вітер»...

Він є також автором трьох п'єс: «Морітурі», «Генерал» і «Розгром», як також кількох віршованих оповідань для дітей...

Переслідуваний большевицьким режимом в Україні І. П. Багряний виніс на еміграцію незламність духа та глибоке переконання у слушність ідеї, якій він рішив служити...

Своє політичне Вірую він виловив у відомій і голосній колись брошурі під наголовком «Чому я не хочу повертатися до ССР» (1946)...

В цій брошурі І. П. Багряний відважно заговорив про поневолення московським большевизмом українського народу та про державну незалежність України. Ця незалежність була його провідною

ідеєю. Вона давала йому сили й піддержувала його в праці. Ця ідея стала основою його письменницького світогляду...»

В дальшому редактор Волинець подав характеристику політичних романів Багряного, почавши від першого в цій серії, «Сад Гетсиманський», «що на вічні часи залишиться неперевершеним і непероторним документом того страхіття... в часі страшного сталінського терору»...

Багряний виявив себе теж у практичній політичній праці: «Він був спершу заступником голови Виконавчого Органу УНРади, згодом головою УНРади, згодом його обрано віцепрезидентом Української Народної Республіки в екзилі».

Відвідуючи вперше Європу в 1958 році підписана вважала зустріч з І. П. Багряним за одну із найважливіших. За посередництвом Президента М. Лівичького ця зустріч відбулася в половині жовтня в домі Багряних в Новому Ульмі. В згаданому «Українському Голосі» в Вінніпезі ч. 49, 1963, ред. С. Волинець помістив разом із світлиною з цієї зустрічі такий спогад підписаної:

«В саме полудне ми приїхали до Нового Ульму. Багряний з родиною, тобто з дружиною й восьмилітнім сином живе в оселі, що збудована близько табору в якому колись проживали проф. Білецький, проф. Тиняно й інші. Ми застали господарів удома; повідомлені наперед про наш приїзд вони нас ждали.

З великим зворушенням я вперше переступила поріг дому цього видатного письменника. Сам собою п. Багряний дуже приємний, симпатичний, товариський. Дружина його також дуже мила. Синочок, як батько, живий, цікавий. Письменник прийняв нас у своїм кабінеті. Розмова з ним йшла дуже гладко. Яку тему було б не порушити, він завжди знаходив для неї зацікавлення й мав свою (часом і відмінну думку). Ми не зчулися, як скоро пройшов час, чи то в його кабінеті, чи пізніше за обідом.

Час минав. Нам довелося розпрощатися, може дещо скоріш, як ми собі цього бажали... На прощання письменник подарував нам свою нову книжку «Марусю Богуславку» з власноручним підписом. Ще кілька знімок і ми попрощалися».

(Див. теж «Інший світ — інші дні», стор. 158).

Як згадано, Багрянний передчасно згас на 56 році життя. Багато подій пройшло з того часу. Особисті зв'язки з родиною Багрянних перервалися. Все ж приємно було прочитати в пресі про 8-му сесію УНРади в Мюнхені, що пані Багряна взяла в ній активну участь. Це значить, що вона намагається продовжувати громадсько-політичну діяльність незабутнього Івана Павловича Багряного. Іншими словами: «Козацькому роду — нема переводу».

МИКОЛА СТЕПАНЕНКО

/Із статті проф. Яр. Рудницького
з нагоди 60-річчя Віцепрезидента
Української Народньої Республіки/

Дня 18-го грудня 1978 р. проф. д-рові Миколі Омеляновичеві Степаненкові сповнилося шістдесят років життя. Народжений у 1918 році на Полтавщині, після закінчення Микільської Трудової Школи й Полтавського Державного Педагогічного Інституту в 1938 році, він працював як викладач української мови й літератури в середніх загальноосвітніх і фахових (механізація сільського господарства, педагогічна) школах. Переживши воєнну хуртовину 1939-1945 років, він якийсь час перебував у Західній Німеччині й після переїзду за океан студіював славістику в Сиракузькому університеті (магістерія в 1963) та в Ньюйоркському, здобуваючи тут докторат із славістики в 1970 році.

Свою науково-педагогічну працю в Америці він почав у 1955 році як викладач української мови в відомій державній Військовій школі в Монтерей у Каліфорнії. У роках 1961-63 викладав у Сиракузькому університеті, опісля в Ратгерському (1963-1968), у Джордж Вашингтонському (1968-1971), щоб „осісти” на постійне в Центральньо-Мініганському університеті в 1971 році, де він і досі працює як звичайний професор в Департаменті Модерних Мов. Попри різні літні курси в Нортвестерн, в Ньюйоркському й інших університетах, від 1973 року включився в працю Українського Вільного Університету в Мюнхені, спочатку як професор-гість, опісля як надзвичайний і, врешті, звичайний професор української літератури. Одночасно з цим, він є в складі професорів Українського Технічно-Господарського Інституту — УТГІ в Мюнхені (1973-1978). Одержавши в 1977 році свою сабатикальну відпустку з Центральньо-Мініганського університету, він використав її для доброго діла: включився в початкову працю Катедри Українознавства в Австралії й з початком 1978 року відбув

разом із автором цих рядків низку викладів на теми з української літератури в таких університетах: Макворі, Сіднейський, Монаш, Мелбурнський, Фліндерс, Аделаїдський та в Національному Австралійському в Кенберрі. Після викладів він переводив іспити й цим виявив не тільки добру волю й прихильну настанову до КУА, але записався золотими буквами в початковий період цієї установи.

Впарі з педагогічною працею пров. Степаненко виявив себе творчо в науково-дослідчій діяльності. Тут його зацікавлення зосереджуються на історично-літературних темах; він пише і про Григорія Сковороду (1973), і про Лесю Українку (1971), і про Василя Стефаника (1971), і про Олеса Гончара (1978), і про „шестидесятників” (1978), а також про Сергія Єфремова (1977), Симона Петлюру (1976) та інше. Не обмежуючися до української літератури, він включає у сферу своїх зацікавлень і чужинських авторів: С. Кличкова (1973), Н. Страхова, (1971), М. Кузьміна (1976), О. Солженіцина (1978) тощо. В практично-науковому аспекті важливі його підручники української мови й фольклору, виготовлені в Монтерей спільно із іншими авторами. А в популярно-науковій і журналістичній діяльності він виявив себе як немога краше безліччю статей, есеїв, нарисів, рецензій, відгуків у журналах і часописах („Український Вісник”, „Українські вісті”, „Наше життя”, „Прометей”, „Листи до приятелів”, „Молода Україна”, „Свобода”, „Америка”, „Народна Воля”, „Мета” й багато інших. Тут треба б згадати, що чимало з цих статей підписано псевдонімами: Михайло Степовий, Брати Басараби, Микола Сварожич, Микос, Николай Угарті, М. Оринин, М. Юркевич, Микола Антонович, Методій Домонтар і інші. Не від речі буде теж згадати його видавничу працю, овоч якої останньо чепурно видана збірка поезій бл. п. Миколи Ковальського „Етюди”, Нью Йорк 1978.

В науково-організаційній діяльності проф. Степаненко виявив себе неоднократно як добрий організатор, відданий патріот, невтомний промотор корисної справи. В короткій статті годі перелічити всі заслуги його в цьому напрямі. Про його безкорисну допомогу в організації КУА була вже мова. Коли в Мюнхені започатковано в УВУ „Мюнхенський проєкт”, він зразу

ж: таки включився активно в співпрацю. Довгі роки очолював він Українсько-Американську Асоціацію Університетських Професорів (1966-78 як віцепрезидент, 1973-77 як президент). Коли в 1975 році створено Світовий Академічний Комітет Вільних Українців, він зразу ж таки включився в його працю, займаючи пост віцепрезидента до сьогодні. В 1978 році він став першим генеральним секретарем відновленої Урядом Української Народної Республіки Української Могилянсько-Мазепинської Академії Наук — УММАН. Довгий список його членства в таких організаціях як Асоціація Модерних Мов, Мічиганська Академія Наук, Міжнародна Федерація Модерних Мов і Літератур і т. д. Тут треба згадати теж і Накове Т-во ім. Шевченка й Українську Вільну Академію Наук, Мистецький Український Рух-Мур (1945-49), Об'єднання Українських Письменників „Слово”, Спілку Українських Журналістів та інші організації, яких проф. Степаненко є член.

Сильветка нашого Ювіляра не була б повна, коли б не згадати його діяльність на політично-громадському полі. Як „гомо політікус” він виступив на арену ще в Україні. За часів німецької окупації в 1942-43 він був відповідальним працівником української адміністрації. В 1945 році він працював у Українському Комітеті в Мюнхені — Розенгаймерштрассе, а теж у таборі Мюнхен-Карльсфельд. Від 1946 року досі він є член ЦК УРДП. В роках 1947-48 — член Підготовчої Комісії для створення Української Національної Ради, а після її заіснування — секретар Президії УНРади. Найвище становище в політичній діяльності досягнув проф. Степаненко в 1967 році, коли то став віцепрезидентом Уряду Української Народної Республіки.

Здавалося б, що така багатогранна діяльність проф. Степаненка не залишить йому часу на родинне, чи товариське життя. Все ж він знаходить час і на особисті справи. Щасливо одружений з панєю Галиною Теодорівною він здійснює з нею ближчі й дальші подорожі, включно до минулорічної австралійської, що з'єднала їм багато приятелів, чи скріпила давніші зв'язки. Їхній син Юрій є президентом Ради Гавернорів Асоціації Українських Адвокатів. Спільні інтереси подружжя Степаненків в'яжуться з Конгресовою Бібліотекою у Вашингтоні, в

якій пані Галина працює успішно від 11 років. Вони мають багато приятелів, хоч не бракує Ювілярові й противників. Відзначаючися вродженою толерантністю й тактом, він ніколи не „виходить з себе“, а дає перевагу розсудкові й тим запобігає евентуальним конфліктам на більшу скалю. Треба при цьому відмітити й подивляти його „сене оф юма“ — погідність духа, що допомагає переходити крізь життєві Скилли й Харибди.

Проф. Степаненко глибоко релігійний, має велике прив'язання до української православної Церкви, хоч шанує й респектує інші віровизнання в душі сучасного екуменізму. Присмно вражає кожного його знання й розуміння українських церковно-релігійних традицій, народного фолкльору (він, залюбки співає, чи цитує пісні), любить поезію, музику, мистецтво. Коли Франковий ідеал „цілого чоловіка“ охоплює багато прикмет, то здається наш Ювіляр в більшості їх має й вповні заслуговує на почесну назву „цілої людини“.

/ ЗАПИСКИ УММАН

ч.1/1978,13-16/

ЯРОСЛАВ БОГДАН РУДНИЦЬКИЙ

Ім'я проф. Яр. Рудницького записане в історії української науки й культури насамперед як мовознавця, бібліографа, фолкльориста, назвознавця, — філолога в широкому розумінні цього слова. Таким стараються представити його енциклопедії (напр. словникова «Енциклопедія українознавства»), чи дослідники (напр. «Українці в Північній Америці» англomовне видання з 1975 р.), чи врешті біографії (напр. «Скрипта манент...» 1975 і ін.). Як досі, менше підкреслювано в працях, чи нотатках про нього, його громадсько-політичну діяльність, а вона замітна й важлива, як у внутрішньо-українському, так і на зовнішньо-міжнародному форумі.

Як виходить із його автобіографії «Обабіч Голфстрому» (здепоновано в Національному Архіві Канади в Оттаві), вже в молодому віці він брав участь у відзначенні «Свята злуки українських земель» 22-го січня 1919 р. в Стрию. Опісля пережив бурхливі роки 1919—21, смерть батька Антона на еміграції в Празі, арешти в часі студентських часів, війну 1939—45 в Берліні й Празі й врешті нову еміграцію «потойбіч Голфстрому» на американському континенті. Основною прикметою його діяльності після II Світової війни було нав'язування міжнародних контактів в інтелектуальних сферах західньої півкулі. Коло сотні міжнародних конгресів, конференцій, викладів в рр. 1955—1979, засвідчують оце основне намагання д-ра Рудницького поширити знайомства й контакти на світовому науковому форумі.

Переломовим моментом у його громадсько-політичній діяльності було покликання його як одного з десяти членів Королівської Комісії Канади для справ двомовности й двокультурности. Тодіш-

ній прем'єр-міністер Лестер Б. Пірсон довго розглядався між українцями, кого з них запросити на це відповідальне становище в Оттаві. Вибір впав на д-ра Рудницького власне тому, що він був відомий не тільки англомовним канадцям, французам у Квебеку й «іншим етнічним групам Канади», але мав широке знання міжнародних відносин у різних багатонаціональних і багатомовних країнах світу. В додатку до чотирьох англійців, чотирьох французів і одного поляка, Рудницький мав репрезентувати в цій комісії не тільки українців, але й інші етнічні меншини, головню з західної Канади.

Як відомо, праця Комісії тривала від року 1963 до 1971. Її основне завдання було простудіювати канадську політично-культурну й мовну дійсність та рекомендувати урядові Канади перебудову країни на нових основах. Праця проф. Рудницького виявлена й зафіксована для історії в двох томах Рапорту Комісії. В першому томі, що вийшов в Оттаві в 1967 р. він не міг погодитися з іншими членами Комісії, обстоюючи в протилежність до їхніх поглядів конечність конституційного визнання мов української та інших етнічних меншин Канади. Не переконавши в цьому своїх колег у Комісії, він надрукував у цьому томі свій «меншинний рапорт», що опісля став основою політики самозбереження неангло- й нефранкомовних (в його термінології «альтрофонних») груп Канади. При левиній участі проф. Рудницького опрацьовано четвертий том Рапорту Комісії (Оттава 1970), що опісля став основою відомої багатокультурної політики канадського уряду. Як заявив прем'єр-міністер П. Е. Трюдо в Парляменті 8 жовтня 1971 р., нова багатокультурна політика Канади це ніщо інше, як прийняття («імплементация-респонс») канадським урядом всіх 16 рекомендацій Королівської Комісії з четвертого тому її Рапорту. В тому зміслі працю проф. Рудницького на форумі цієї Комісії, що була вирішальна в переміні канадської внутрішньої політики, треба розглядати як на-

самперед політичну дію з засягом на десятиліття й не тільки на Канаду. Після 1971 р. уряди різних країн почали щораз більше цікавитися новою політикою.

Після закінчення праці Комісії проф. Рудницький даліше цікавився розвитком подій у Канаді й займав до них становище титулом свого бувшого членства в ній. Отак відомі його меморандуми («бріфи») Конституційному Комітетові в Оттаві з 1971 р., П. Е. Трудо й Р. Левеківі й іншим державним мужам, включено з Дж. Картером у 1977 р., коли він почав свою працю в Бібліотеці Американського Конгресу у Вашингтоні.

Коли в 1979 р. до влади в Канаді прийшли консерватисти з Джов Кларком на чолі проф. Рудницький зразу ж таки після виборів написав до нового прем'єр-міністра два меморандуми: один у справі продовжування політики багатокультурности в Канаді, а другий у справі конституційних змін з метою зберегти канадську федеративну структуру в зв'язку з відосередніми політичними тенденціями Квебеку. Це останнє він зробив як нововибраний голова Конституційного Комітету Ф.Г. в Оттаві.

Займаючися від 1963 р. громадсько-політичною діяльністю на терені Королівської Комісії й переїхавши після емеритури в Манітобському університеті (1977 р.) до бурхливого Квебеку, проф. Рудницький рішив включитися теж і в українське політичне життя. Як творець терміну й концепції «лінгвіциду» (мововбивства) він подав у цій справі меморандуми до ЮНЕСКО, а в 1977 р. особисто ген. секретареві ОН д-рові К. Вальдгаймові. В усіх цих меморандумах він вказував на загрозу лінгвіциду в ССРСР і вимагав відповідних акцій ОН.

Бажаючи хоч в дечому причинитися до покращання українського політичного життя в діаспорі, він включився в працю Державного Центру Української Народної Республіки в екзилі й тут, як член Уряду виконує від 1978 р. різні відповідальні функції. При цьому він даліше продовжує свою наукову діяльність.

З КОМУНІКАТУ

У. І. Б.

З уваги на потребу реорганізації праці органів Державного Центру Української Народної Республіки в екзилі і на деякі розходження в поглядах щодо згаданої реорганізації з дотеперішнім Головою Уряду УНР, д-р Т. Леонтій подався до дімісії. Президент УНРеспубліки Микола Лівіцький іменував 15-го листопада 1980 р. на підставі статті 17, п. 3 і статті 31 Тимчасового Закону проф. д-ра Ярослава Б. Рудницького на становище Голови Уряду УНРеспубліки з задержанням його становища Керівника Ресорту Зовнішніх Справ. На підставі

внесення нового Голови Уряду всі дотеперішні члени Уряду і їх Заступники затверджені декретом Президента УНРеспубліки на їх дотихчасових становищах, а саме: Заступники Голови Уряду пані С. Букшована і пп. П. Лимаренко і О. Сосна, члени Уряду пп. М. Липовецький, О. Лисяк, ген. К. Мандзенко, Т. Онуферко, У. Самчук, В. Федорончук, М. Шпитко, А. Широкоstep, Заступники членів Уряду пп. Р. Богатюк, К. Луценко. Новий Голова Уряду застеріг за собою право доповнень чи змін в розподілі ресортів.

М Е Т А

Листопад 1980

стор.1.

ДЕ ЩО Є ?

	Стор.
Переднє слово -----	3
x	
С.Петлюра й нова Петлюріяна -----	4
Андрій Лівицький -----	8
Степан Витвицький -----	13
Микола Лівицький -----	20
Олександр Шульгин -----	25
Роман Смаль-Стоцький -----	28
Євген Онацький -----	31
Іван Багряний -----	35
Микола Степаненко -----	39
Ярослав Богдан Рудницький -----	43

x

U K R A I N I C A E X I L I A N A

A Series of the INSTITUTE OF EXILE STUDIES of
UKRAINIAN MOHYLO-MAZEPIAN ACADEMY OF SCIENCES

Editor-in-Chief : J.B.Rudnyckyj

- No.1 - A Provisional Constitution of the Ukrainian National Government in Exile of 1979.
- No.2** - Memoranda of the Ukrainian National Government in Exile Released on the 60th Anniversary of Its Existence 1920-1980.
- No.3** - Ukrainian National/Democratic Republic's Governments in Ukraine and in Exile.- A Preliminary Register (1917-1980).
- No.4 - Declaration of the Ukrainian and Polish Governments in Exile of 1979.
- No.5 - Profiles of Ukrainian Statesmen in Exile by Ol'ha Woycenko. 1981.
- No.6 - Scholarship and Politics. 1981
- Further issues in preparation.

Obtainable at

U.N.G.E.Center 1211 - 68th Avenue
PHILADELPHIA, Pa. 19126 U.S. A.

